

Bananenplanten; zo'n hoge, slanke plant wilde men graag in de collectie. Bron: Hendrik Adriaan van Rheede tot Draakestein, 'Hortus Malabaricus'.

De invloed van plantenintroducties uit Zuidoost-Azië in Nederland

Al heel vroeg was de Hortus in Leiden, de oudste botanische tuin van Nederland (1594), toonaangevend in het verzamelen van bijzondere planten uit verre landen.

Tekst: Carla Teune

De introductie van planten uit Zuidoost-Azië begin zeventiende eeuw in ons land, was lastiger dan die van Kaapse planten die in die tijd met scheepsladingen binnenkwamen. De lange reis deed geen goed aan de planten, net als het feit dat het planten uit tropische gebieden betrof en men nog niet beschikte over kassen. De winters waren extreem koud - het was immers de Kleine IJstijd. Toch zijn er veel exotische planten gekomen en gebleven. Zij verrijkten de botanische tuinen en collecties van rijke

plantenliefhebbers in ons land. En Nederlandse kenners beschreven hen in beroemde boeken die de kennis over deze planten verspreidden in binnen- en buitenland. Plantenboeken waarin zoveel exotische nieuwigheden werden beschreven en afgebeeld, waren erg geliefd. Kon je niet met je planten pronken, dan toch wel met boeken over die planten.

Kassen

Er bestonden zeker enkele oranjerieën, maar die werden nog nauwelijks gestookt. Pas in 1685 werden bijna gelijktijdig in de Leidse en Amsterdamse horti kasjes gebouwd. Van deze kweekfaciliteiten werd gretig gebruik gemaakt, zeker door directeur Paulus Hermann (1646-1695).

Op een kaart van de Leidse Hortus door Cruquius uit 1719 is een kasje-met-schoorsteen te zien; een unicum! Op dezelfde plattegrond staat nog een kasje. Omdat in het eerste kasje zoveel planten van collega's en vrienden van Paulus Hermann stonden, was er nauwelijks ruimte voor de universitaire collecties.

Dat in Leiden in 1685 een kas werd gebouwd, heeft zeker te maken met de benoeming van Paulus Hermann tot Horti-Praefectus (directeur) in 1679. Hij was toen in Ceylon nog in dienst als arts van de V.O.C. en beloofde met het eerste uitvarende schip naar Nederland te zeilen. Uiteraard wilde hij voor de meegebrachte tropische planten een geschikt onderdak hebben en dat was er in Leiden. Tijdens zijn directoraat ontving de Leidse Hortus zaden van onder meer *Hibiscus vitifolius*, *Acorus asiaticum*, *Andrographis echioides*, *Gloriosa superba* en van *Cinnamomum zeylanicum*, de echte kaneel. Deze laatste hield het in onze winters echter niet vol. Sommige gewassen belandden rechtstreeks in de Leidse Hortus, andere planten kwamen in Leiden via bekende verzamelaars als Gaspar Fagel en Hieronymus van Beverningh of uit de Amsterdamse Hortus van de directeurs Jan Commelin en zijn neef Caspar die hem opvolgde. Alle in planten geïnteresseerde personen kenden elkaar en ruilden bollen, knollen, planten en zaden. Zij waren allen plantenverzamelaars en -kwekers van formaat.

Plantenboeken

Helaas overleed Hermann al in 1695 en we weten niet hoe het zijn planten is vergaan. Zijn boeken zijn wel bewaard gebleven. In de eerste plaats een uitgebreide catalogus van de planten in de Leidse Hortus uit 1687 en zijn werk 'Paradisus Batavus', verder een collectie gedroogde planten: 'Musaeum Zeylanicum' uitgegeven in 1717, dus lang na zijn dood. Juist dit herbarium dat de jonge Carl Linnaeus onder ogen kreeg tijdens zijn verblijf in Nederland van 1635 tot 1638, inspireerde hem tot het publiceren van zijn boek 'Flora Zeylanica' in 1747.

Vooraf het boek 'Hortus Malabaricus' van Hendrik Adriaan van Rheede tot Draakestein, gouverneur van Malabar in India, zou een grote invloed hebben op de interesse en kennis van een aantal zeer belangrijke, rijke plantenliefhebbers, zowel in als buiten ons land. De uitgave werd in Amsterdam gepubliceerd tussen 1678 en 1693. Zowel Hermann als Van Rheede schreef meerdere boeken, die veel indruk maakten op rijke Hollandse plantenliefhebbers in de Gouden Eeuw. De 'Hortus Malabaricus', het boek waarvoor Hendrik Adriaan van Rheede tot Draakestein dertig jaar planten verzamelde, bevat een grote hoeveelheid planten van de Malabaarse kust in het zuidwesten van India.

Het was een van de belangrijkste en meest invloedrijke boeken waarin planten werden genoemd en afgebeeld als *Cocos nucifer*, *Zingiber officinale*, *Curcuma longa* en *Tamarindus indica*. In de Gouden Eeuw exotische noviteiten waarmee botanische tuinen en rijke plantenverzamelaars graag pronkten; nu zijn ze algemeen bekend en nog steeds te bewonderen in tropische kassen.

Carla Teune volgde 'Huis te Lande', de middelbare tuinbouwopleiding in Rijswijk en werkte in het Arboretum Kalmthout (België) waar zij veel leerde van Jelena de Belder. Sinds 1967 werkt zij in de Hortus Botanicus Leiden, de laatste jaren voor haar pensionering als hortulanus. Zij maakte reizen naar China en Japan om wilde planten te bekijken en te fotograferen. Daarmee begeleidt zij lezingen, ook over andere tuinbouwkundige onderwerpen.